

نگارش‌های ترکی در الذریعه

احمد رنجبری حیدر باغی

* گزارش آغاز و انجام کتاب؛

* معرفی نسخه خطی اثر، مکان وجود نسخه و منبع معرفی نسخه؛

* گزارش چاپ اثر و برخی از مشخصات آن (مکان چاپ،

نوع چاپ (سنگی، حروفی ...)، تاریخ چاپ و ...)؛

* معرفی ترجمه‌ها، شرح‌ها و وابسته‌های اثر.

البته آقابزرگ در گزارش‌های خود از نگارش‌های ترکی نیز همچون دیگر موارد، روش واحدی اتخاذ نکرده است؛ در برخی از گزارش‌ها چندین مورد از موارد بالا جمع است و در برخی دیگر فقط به آوردن کتاب و قید «باللغة ترکیه» و «ترکی» و امثال آنها اکتفا کرده است.

کتابخانه‌هایی که بیشترین آثار ترکی مخطوط در آنجاست

در مواردی، صاحب الذریعه، یک یا چند نسخه خطی از یک اثر را معرفی کرده، به محل وجود آن‌ها اشاره می‌کند؛ در این میان بیشترین کتابخانه‌هایی که آثار ترکی معرفی شده در الذریعه را در خود جای داده‌اند عبارتند از: ملی ملک، آستان قدس، مجلس، سپهسالار، مشکوة، دارالکتب مصر و کتابخانه‌های موصل.

منابع معرفی آثار ترکی در الذریعه

آقابزرگ در معرفی آثار ترکی بیشتر از همه، از منابع زیر بهره برده است:

۱. دانشمندان آذربایجان (تألیف محمدعلی تربیت)؛
۲. مجالس النفاثس (از امیر علیشیر نوایی)؛
۳. ریحانة الادب (تألیف مدرس تبریزی)؛
۴. قاموس الاعلام ترکی (از شمس‌الدین سامی)؛
۵. کشف الظنون (تألیف حاجی خلیفه)؛
۶. فهارس نسخ خطی.

موضوعات آثار ترکی

موضوعات آثار معرفی شده، مختلف است و در بیشتر موضوعات، آثاری به چشم می‌خورد؛ از کلام، فقه، تاریخ،

به مناسبت‌های مختلف مراجعاتی به اثر گرانسنگ الذریعه داشتیم. دریافتیم اطلاعات ذیقیمتی درباره آثار ترکی در این کتابشناسی عظیم وجود دارد و در صورت گردآوری، تنظیم و ترجمه، بسیاری از محققان را سودمند خواهد بود؛ به ویژه آنکه برخی از منابع الذریعه در معرفی نگارش‌های ترکی، فوق‌العاده ارزشمند می‌نمود؛ زیرا این منابع قبل از الذریعه در دیگر منابع مربوط به آثار ترکی مورد استفاده قرار نگرفته، یا کمتر استفاده شده بود؛ همچنین الذریعه از حیث کثرت معرفی نگارش‌های ترکی نیز جایگاه خوبی به خود اختصاص داده است.

این مجموعه به خواست خداوند در آینده به صورت کتابی مستقل به همراه افزوده‌هایی - در چند صد صفحه - به چاپ خواهد رسید؛ ولی اینک به مناسبت پاسداشت مقام والای علامه آقابزرگ تهرانی، تنها گزارشی از نگارش‌های ترکی در کتابشناسی بزرگ الذریعه تقدیم خوانندگان می‌شود.

شمار آثار ترکی در الذریعه

شمار آثار ترکی در الذریعه، در حدود پانصد عنوان است که این آثار از مؤلفان مختلف و به لهجه‌های گوناگون زبان ترکی می‌باشد.

مؤلفان آثار ترکی

پدیدآورندگان آثار ترکی در الذریعه چند دسته‌اند؛ دسته‌ای از آنها صاحبان چندین اثر هستند؛ مانند امیرعلیشیر نوایی و ملامحمد فضولی بغدادی که نزدیک ده اثر از آنها به ترکی معرفی شده است؛ دسته‌ای دیگر پدیدآورندگان یک اثر ترکی بوده‌اند، یا اینکه در الذریعه یک اثر ترکی از آنها گزارش شده است؛ مانند بیشتر مؤلفان.

کیفیت معرفی آثار

اطلاعات آقابزرگ در معرفی آثار در الذریعه - که آثار ترکی هم از آنها مستثنا نیست - به صورت زیر قابل دسته‌بندی است:

۱. اطلاعاتی در مورد مؤلف (نام و نسب، سال ولادت و وفات، محل زندگی، تخلص و ...)؛

۲. اطلاعاتی در مورد کتاب، به روش‌های زیر:

* گزارش سال نگارش و محل آن؛

* ذکر مهدی‌الیه (کسی که کتاب به نام او تألیف و به او اهدا

شده است)؛

* گزارش محتوا با آوردن برخی از فصول یا اشاره به حال و هوای کلی اثر؛

اوغلو^{۲۸}؛ [ترجمه] الشجرة والثمرة در رمل .^{۲۹}

۷. مرثی

از آنجا که ادبیات ترکی مخصوصاً در زبان ترکی آذری با مدح و مرثیه و مناقب امامان پاک شیعه، پیوندی ناگسستنی و محکم دارد، آثار رثائی را مستقل از دیوان ها و منظومه ها معرفی می کنیم:

دیوان آهی تبریزی^{۳۰}؛ دیوان جودی تبریزی^{۳۱}؛ دیوان دخیل مراغه ای^{۳۲}؛ دیوان دلریش تبریزی^{۳۳}؛ دیوان راجی تبریزی^{۳۴}؛ توسلات صابر^{۳۵}؛ دیوان شهاب تبریزی^{۳۶}؛ دیوان صراف تبریزی^{۳۷}؛ دیوان غریق زنجانی^{۳۸}؛ دیوان قمری دربندی

تفسیر و علوم قرآن گرفته تا هیئت، موسیقی، رمل، جغرافیا و ... اینک با تمام اختلافات و گوناگونی هایی که در ارائه فهرست آثار در بین فهرست نگاران وجود دارد، فهرستی از موضوعات نگارش های ترکی در الذریعه را به شرح ذیل به دست می دهیم:

۱. عقاید و کلام

الامامة تألیف الهی اردبیلی^۱؛ عقائد الاسلام یا عقائد الشیعة منسوب به مقدس اردبیلی^۲؛ تاریخ آل محمد (تشریح و محاکمه) از بهلول بهجت افندی زنگه زوری^۳؛ اصول دین عوامی از میرزا اکبر بن میرزا محسن اردبیلی متوفی ۱۳۴۶^۴؛ [ترجمه] الدررة الغراء فی نصایح الملوک والوزراء از شیخ محمود بن اسماعیل جیزی در امامت .^۵

۲. فقه و حقوق

حقوق ارث از بهلول بهجت افندی زنگه زوری .^۶

۳. اخلاق، عرفان و تصوف

جلاءالقلوب از محمد بن پیرعلی برگلی^۷؛ [ترجمه] ذخیره الملوک از مولی مصطفی بن شعبان متخلص به سروری .^۸

۴. تفسیر و علوم قرآن

رجوم الشیاطین و افناء المارقین از میرزا ابوالقاسم بن محمد تقی بن محمد قاسم اردوبادی متوفی ۱۳۳۳^۹؛ تفسیر المیر کریم از میر کریم، قاضی بادکوبه^{۱۰}؛ التفسیر الجمالی علی تنزیل الجلالی (ترجمه فتح الرحمان قطب الدین احمد بن عبدالرحیم دهلوی متوفی ۱۱۷۶) .^{۱۱}

۵. تاریخ

السبع السیار فی اخبار ملوک التاتار از شریف محمدرضا متوفی ۱۲۱۶۹^{۱۲}؛ تاریخ الانبیاء از امیر علیشیر نوایی متوفی ۱۳۹۰^۷؛ تاریخ احسن التواریخ از محمد فریدبیگ^{۱۴}، تاریخ جنگ فرانسه با روس^{۱۵}؛ شاهنامه (در وقایع سلطان حسین بایقرا) متوفی ۹۱۱ به نظم) از خواجه مسعود قمی نزیل هرات^{۱۶}؛ [ترجمه] ظفرنامه (در احوال تیمور، فرزندان، سیرت و فتوحات او)^{۱۷}؛ حدیقة السعداء از ملا محمد بن سلیمان فضولی بغدادی متوفی ۱۸۹۷^{۱۸}؛ ریاض القدس (در احوالات معصومین) از عباسقلی آقا باکیخانوف .^{۱۹}

۶. علوم و فنون

در این بخش، کتاب هایی با موضوعات رمل، هیئت، موسیقی، خط و معدن و کشاورزی معرفی می شود:

خط و خطاطان^{۲۰}؛ سلسله الخطاطین از عالی افندی^{۲۱}؛ رساله فی الرمل از خواجه نصیر طوسی^{۲۲}؛ رساله افکار الجبروت فی ترجمه اسرار الملکوت (در هیئت)^{۲۳}؛ مکتوب آخوندزاده (در اصلاح خط)^{۲۴}؛ [ترجمه] طبقات الارض (در معدن)^{۲۵}؛ حوادث العناصر (در چگونگی و علت ایجاد باران، رعد و برق، رنگین کمان و ...) ^{۲۶}؛ [ترجمه] جهان نماي جدید^{۲۷}؛ [ترجمه] ایقاع در موسیقی از شکر الله احمد

۱. همان، ج ۱۵، ص ۲۸۱.
۲. همان، ص ۲۸۴.
۳. همان، ج ۳، ص ۲۱۳.
۴. همان، ج ۲، ص ۱۹۶.
۵. همان، ج ۸، ص ۱۰۳.
۶. همان، ج ۷، ص ۴۳.
۷. همان، ج ۵، ص ۱۲۵.
۸. همان، ج ۱۰، ص ۲۱.
۹. همان، ج ۱۰، ص ۱۶۴.
۱۰. همان، ج ۱۰، ص ۱۶۴.
۱۱. همان، ج ۱۶، ص ۱۰۶.
۱۲. همان، ج ۱۲، ص ۱۲۸.
۱۳. همان، ج ۳، ص ۲۳۶.
۱۴. همان، ج ۳، ص ۲۲۷.
۱۵. همان، ج ۳، ص ۲۴۶.
۱۶. همان، ج ۱۳، ص ۲۱.
۱۷. همان، ج ۱۵، ص ۲۰۰.
۱۸. همان، ج ۴، ص ۱۰۵ و ج ۶، ص ۳۸۴.
۱۹. همان، ج ۱۱، ص ۳۳۵.
۲۰. همان، ج ۷، ص ۱۷۹.
۲۱. همان، ج ۱۲، ص ۲۱۵.
۲۲. همان، ج ۱۱، ص ۲۵۰.
۲۳. همان، ص ۹۹.
۲۴. همان، ج ۲۲، ص ۱۵۷-۱۵۸.
۲۵. همان، ج ۱۵، ص ۱۴۶.
۲۶. همان، ص ۳۵۰.
۲۷. همان، ج ۴، ص ۹۵.
۲۸. همان، ج ۲۳، ص ۲۵۷.
۲۹. همان، ج ۱۳، ص ۴۱.
۳۰. همان، ج ۹، ص ۱۲.
۳۱. همان، ص ۲۰۹.
۳۲. همان، ص ۳۲۰.
۳۳. همان، ص ۳۲۸.
۳۴. همان، ص ۳۴۶.
۳۵. همان، ص ۵۷۲.
۳۶. همان، ص ۵۵۳.
۳۷. همان، ص ۶۰۶.
۳۸. همان، ص ۷۸۸.

نوایی ۸۷؛ مثنوی مخزن الاسرار از حیدر ترك^{۸۸}؛ [ترجمه] مثنوی

۳۹. همان، ص ۸۸۹.
 ۴۰. همان، ص ۹۴۶-۹۴۷.
 ۴۱. همان، ج ۱۷، ص ۲۲۳ و ج ۱۹، ص ۲۶۶.
 ۴۲. همان، ج ۱۸، ص ۲۴۸.
 ۴۳. همان، ج ۲، ص ۲۷۶.
 ۴۴. همان، ج ۱۶، ص ۲۰۹.
 ۴۵. همان، ص ۱۹۶.
 ۴۶. همان، ج ۱۲، ص ۲۳۶-۲۳۷.
 ۴۷. همان، ج ۷، ص ۲۲۹.
 ۴۸. همان، ج ۹، ص ۹۷.
 ۴۹. همان، ص ۱۲۷.
 ۵۰. همان، ص ۱۸۲.
 ۵۱. همان، ص ۲۵۵.
 ۵۲. همان، ص ۲۹۸.
 ۵۳. همان، ص ۳۰۲.
 ۵۴. همان، ص ۳۲۸.
 ۵۵. همان، ص ۳۲۸.
 ۵۶. همان، ص ۳۳۵.
 ۵۷. همان، ص ۳۳۷.
 ۵۸. همان، ص ۳۳۹.
 ۵۹. همان، ص ۳۴۵.
 ۶۰. همان، ص ۶۰۶.
 ۶۱. همان، ص ۳۸۷.
 ۶۲. همان، ص ۳۶۱.
 ۶۳. همان، ص ۴۰۱.
 ۶۴. همان، ص ۴۰۵.
 ۶۵. همان، ص ۵۷۳.
 ۶۶. همان، ص ۵۸۱.
 ۶۷. همان، ص ۸۳۷.
 ۶۸. همان، ص ۸۳۸.
 ۶۹. همان، ص ۸۹۲.
 ۷۰. همان، ص ۱۱۶۸.
 ۷۱. همان، ج ۱۹، ص ۲۷۶.
 ۷۲. همان، ص ۲۷۷.
 ۷۳. همان.
 ۷۴. همان، ص ۲۷۸.
 ۷۵. همان.
 ۷۶. همان، ج ۶۸، ص ۳۹۸.
 ۷۷. همان، ج ۱۹، ص ۲۷۷.
 ۷۸. همان، ج ۱۸، ص ۳۹۵.
 ۷۹. همان.
 ۸۰. همان، ج ۱۹، ص ۳۴۷.
 ۸۱. همان، ص ۳۴۵.
 ۸۲. همان، ص ۳۴۷.
 ۸۳. همان، ص ۳۴۹.
 ۸۴. همان، ص ۲۶۰.
 ۸۵. همان، ص ۲۶۶.
 ۸۶. همان، ص ۲۵۸.
 ۸۷. همان، ج ۷، صص ۱۲۵ و ۲۶۴.
 ۸۸. همان، ج ۱۹، ص ۲۸۸.

(کنزالمصاب)؛^{۳۹} دیوان لعلی تبریزی^{۴۰}؛ قیامت‌نامه از عبدالفتاح موسوی مراغی^{۴۱}؛ گنجینه مصائب از حاج محمدتقی فرش فروش، فرهادی تبریزی.^{۴۲}

۸. لغت و فرهنگ‌نامه

اقیانوس في ترجمة القاموس (ترجمه قاموس فیروزآبادی)^{۴۳}؛ فرهنگ فارسی به ترکی^{۴۴}؛ فرهنگ جغتایی (ترکی به فارسی)^{۴۵}؛ کتاب سنگلاخ (ترکی به فارسی)^{۴۶}؛ خلاصه عباسی (تلخیص کتاب سنگلاخ از میرزا محمدبن عبدالصبور خویی).^{۴۷}

۹. منظومه‌ها

دیوان‌ها

دیوان امیدی ترك^{۴۸}؛ دیوان بحری میانجی^{۴۹}؛ دیوان ثابت تبریزی^{۵۰}؛ دیوان حسینی گورکانی (سلطان حسین بایقرا)^{۵۱}؛ دیوان شاه اسماعیل خطایی^{۵۲}؛ دیوان خلیفه محمد^{۵۳}؛ دیوان دلخون آذربایجانی^{۵۴}؛ دیوان دلسوز آذربایجانی^{۵۵}؛ دیوان دیوانه آذربایجانی^{۵۶}؛ دیوان ذاکر قره‌باغی^{۵۷}؛ دیوان ذکری اردبیلی^{۵۸}؛ دیوان راجی تبریزی^{۵۹}؛ دیوان صراف تبریزی^{۶۰}؛ دیوان روحی بغدادی^{۶۱}؛ دیوان رشید جغتایی^{۶۲}؛ دیوان زخمی هندی (به شش زبان فارسی، عربی، ترکی، انگلیسی، سانسکریت و اردو)^{۶۳}؛ دیوان زلالی شیروانی^{۶۴}؛ دیوان صابر شماخی^{۶۵}؛ دیوان صادقی افشار^{۶۶}؛ دیوان فضلی بغدادی^{۶۷}؛ دیوان فضولی بغدادی^{۶۸}؛ دیوان قوسی تبریزی (نزلی اصفهان و شاگرد آقا حسین خوانساری)^{۶۹}؛ دیوان ابوالقاسم نباتی^{۷۰} و ...

منظومه‌های لیلی و مجنون

مثنوی لیلی و مجنون از احمدی^{۷۱}؛ مثنوی لیلی و مجنون از خلیلی برسوی بن المعی، متوفی ۷۲۹۳۸؛ مثنوی لیلی و مجنون از خیالی، معاصر سلطان سلیم خان اول^{۷۳}؛ مثنوی لیلی و مجنون از سنان معاصر سلطان بایزید^{۷۴}؛ مثنوی لیلی و مجنون از صالح بن جلال، متوفی ۷۵۹۷۳؛ مثنوی لیلی و مجنون از عیسی نجاتی^{۷۶}؛ مثنوی لیلی و مجنون از سلیمان چلهی^{۷۷}؛ مثنوی لیلی و مجنون از فضولی بغدادی^{۷۸}؛ مثنوی لیلی و مجنون از امیر علیشیر نوایی.^{۷۹}

منظومه‌های یوسف و زلیخا

مثنوی یوسف و زلیخا از عبداللذیل بغدادی متوفی ۸۰۹۸۹؛ مثنوی یوسف و زلیخا از شمس الدین احمد بن سلیمان معروف به ابن کمال پاشا^{۸۱}؛ مثنوی یوسف و زلیخا از شاعری با تخلص شمس^{۸۲}؛ مثنوی یوسف و زلیخا از یحیی بیگ.^{۸۳}

دیگر مثنوی‌ها

مثنوی فیض‌نامه از مثالی تبریزی^{۸۴}؛ مثنوی قیامت‌نامه از عبدالفتاح مراغی متخلص به فتح^{۸۵}؛ مثنوی فرهاد و شیرین از امیر علیشیر نوایی^{۸۶}؛ مثنوی حیرة الابرار از امیر علیشیر

مهر و مشتوی^{۸۹}؛ مثنوی نقش خیال از ابراهیم معلم زاده^{۹۰}؛ مثنوی ورقه و گلشاه از شاعری با تخلص مسیحی (این مثنوی به اسم شاه عباس اول سروده شده است)^{۹۱}؛ مثنوی بنگ و باده از فضولی بغدادی^{۹۲}؛ مثنوی ثعلبیه از ملا محمد باقر خلخالی^{۹۳}؛ مثنوی جنگ نامه از جنونی آذربایجانی^{۹۴}.

نصاب‌ها

در میان آثار ترکی معرفی شده در الذریعه چندین نصاب هم به چشم می‌خورد: نجاه السالکین از شیخ موسی بن محمد حسین طهرانی متخلص به بیطار^{۹۵}؛ نصاب ترکی به فارسی از میرزاعلی بادکوبی^{۹۶}؛ نصاب شش زبان از یوسفی (هر واژه به شش زبان ترکی، عربی، فارسی افغانی، هندی و کشمیری آورده است)^{۹۷}؛ مرقات الصبیان از سید محمد باقر اصفهانی^{۹۸}.

برخی از آثار مهم و معروف

از آثار مهم و باارزشی که به ترکی در الذریعه معرفی شده، می‌توان به آثار ذیل اشاره کرد: الامامة از الهی اردبیلی^{۹۹}؛ حدیقة السعداء از فضولی بغدادی^{۱۰۰}؛ المحکمات بین اللغتين از امیر علیشیر نوایی^{۱۰۱}؛ اقیانوس فی ترجمة القاموس^{۱۰۲}؛ عقائد الاسلام منسوب به مقدس اردبیلی^{۱۰۳}؛ رساله عوام الناس (در رد بابیه و...)^{۱۰۴}؛ کتاب سنگلاخ^{۱۰۵}؛ شرح حافظ سروری^{۱۰۶}؛ مجالس النفاثس^{۱۰۷}؛ مجمع الخواص از صادقی کتابدار^{۱۰۸}؛ ریاض القدس از عباسقلی آقا باکیخانوف^{۱۰۹}؛ نظم عهدنامه مالک اشتر^{۱۱۰}؛ جام دلنواز (شرح گلشن راز)^{۱۱۱}؛ قیامت نامه از عبدالفتاح مراغی^{۱۱۲}؛ کنز المصائب از قمری دربندی^{۱۱۳}؛ تاریخ الانبیاء از امیر علیشیر نوایی^{۱۱۴}؛ هوپ هوپ نامه؛ [ترجمه] مقدمة الادب زمخشری^{۱۱۵}.

چند نکته

- چنان که از این مقاله برمی‌آید، آثار معرفی شده شامل آثار مخطوط و مطبوع است.
- آثار ترکی‌ای که در الذریعه معرفی شده‌اند یا خود مدخل مستقلی دارند، مانند بسیاری از موارد یا در ضمن معرفی اثری که به فارسی یا عربی است، به ترکی بودن اصل اثر اشاره شده که به این دو زبان ترجمه، تلخیص و... شده‌اند؛ یا اینکه اصل، غیر ترکی (عربی، فارسی، عبری و لاتین) بوده و مدخلی مستقل دارد و در ضمن اشاره شده که ترجمه یا شرح ترکی آن نیز وجود دارد.
- در میان آثار ترکی معرفی شده در مواردی تنها بخشی از اثر ترکی است؛ یعنی اثر به صورت کامل ترکی نیست؛ مانند مجمع الامثال^{۱۱۶} که در آن امثالی هم به ترکی آمده است؛ یا برهان قاطع^{۱۱۷} که لغات ترکی را هم دربر می‌گیرد؛ یا جواهر الکلام^{۱۱۸} که در آن اشعاری به ترکی درج شده است؛

البته شمار این گونه موارد چشمگیر نیست.

- آثار ترکی معرفی شده به لهجه‌های مختلف ترکی است: جغتایی، آذری، عثمانی. از آثاری که به ترکی جغتایی است، می‌توان به نگاشته‌های امیر علیشیر نوایی اشاره کرد؛ اکثر پدیدآورندگان آثار به ترکی آذری شاعران و نویسندگان ترک ایران و همچنین مؤلفانی از جمهوری آذربایجان، ایروان و... هستند و پدیدآورندگان آثار به عثمانی عموماً از محدوده ترکیه فعلی به ویژه در زمان امپراتوری عثمانی هستند.
- برخی از آثار با عناوین دقیق معرفی نشده‌اند و آقابزرگ آثار را با آوردن عناوین کلی‌ای مانند «دیوان...»، «ترجمه...» یا «شرح...» گزارش کرده است؛ با اینکه این آثار عناوین مشخص دارند.
- در مواردی هم پدیدآورندگان آثار قطعاً شیعه نیستند؛ مانند مؤلف شرح حافظ سروری یا محمدبن پیرعلی برگلی مؤلف جلاءالقلوب که حنفی مذهب است.

۸۹. همان، ص ۳۱۵.
۹۰. همان، ص ۳۲۶.
۹۱. همان، ص ۳۳۲.
۹۲. همان، ص ۱۲۸.
۹۳. همان، ص ۱۴۴.
۹۴. همان، ص ۱۵۱.
۹۵. همان، ج ۲۴، ص ۵۸.
۹۶. همان، ج ۲۴، ص ۱۶۴.
۹۷. همان، ص ۱۶۵.
۹۸. همان، ج ۲۰، ص ۳۱۳.
۹۹. همان، ج ۳، ص ۴۱.
۱۰۰. همان، ج ۶، ص ۳۸۴.
۱۰۱. همان، ج ۲۰، ص ۱۳۷.
۱۰۲. همان، ج ۲، ص ۲۷۶.
۱۰۳. همان، ج ۱۵، ص ۲۸۱.
۱۰۴. همان، ص ۳۶۰.
۱۰۵. همان، ج ۱۲، ص ۲۳۶.
۱۰۶. همان، ج ۱۳، ص ۱۸۰.
۱۰۷. همان، ج ۱۹، ص ۳۷۲.
۱۰۸. همان، ج ۲۰، ص ۲۷.
۱۰۹. همان، ج ۱۱، ص ۳۳۵.
۱۱۰. همان، ج ۲۴، ص ۲۱۷.
۱۱۱. همان، ج ۱۳، ص ۲۷۱.
۱۱۲. همان، ج ۱۷، ص ۲۲۳.
۱۱۳. همان، ج ۱۸، ص ۱۶۶.
۱۱۴. همان، ج ۳، ص ۲۳۶.
۱۱۵. همان، ج ۲۲، ص ۳۸.
۱۱۶. همان، ج ۲۰، ص ۱۸.
۱۱۷. همان، ج ۳، ص ۹۸-۹۹.
۱۱۸. همان، ج ۵، ص ۲۷۵.